

СУЧАСНІ РЕФЛЕКСІЇ, ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

Геннадій Васильчук (Київ)

Історія війни: перехід логосу в міф

Коли з життя йдуть люди, для яких війна була фактом власної біографії, то зникають носії індивідуальної пам'яті, яка завжди підживлює субстанцію пам'яті колективної. Розуміння війни, базоване на ментальних концептах, заміщується доволі приблизними уявленнями, а гірше того – навіюваннями.

Концептуальних ознак набуває теза Гегеля про розподіл всієї історіографії на первинну і рефлекторну. Первинна історія пишеться сучасниками, вона науково не скорегована, але вона передає дух епохи і за своєю суттю набуває аксіологічних ознак. Рефлексії науковців, відсторонених від подій у часі, апіорі повинні мати гносеологічне забарвлення і вибудовувати парадигмальні підвалини національної історії, що має логічно вплітатися в канву всесвітнього хроносу без зайвих етноцентричних конотацій. Разом з тим, приклад Другої світової війни доводить, що глобальні цивілізаційні потрясіння через свою багатоплановість, структурну строкатість та багатовекторність впливів не можуть бути вивчені та оцінені в рамках одного чи навіть декількох поколінь істориків.

Дефініції «тоталітарна диктатура», «Освенцим», «Холокост» вже давно стали застереженням для більшості людей у світі, але злочинства проти народів СРСР та України під час війни не так легко сприймаються масовою свідомістю людей, які не були безпосередньо або опосередковано залезними від тих подій. Так, сприйняття жахливих реалій війни на Сході викликало алергію в більшості німців аж до дискусій із цього приводу в середині 1990-х рр.

Можна згадати про три типи «мовчання історії» (М. Ферро): замовчування реалій минулого, пов'язане з державними (партійними) інтересами; «мовчання», уособлене в колективній співучасті суспільства в прагненні

приховати деякі неприємні факти його минулого; заперечення принизливого минулого.

Сучасні студії, присвячені війні, на відміну від попередніх, орієнтованих на віддзеркалення тих кривавих подій та їх фіксацію, – це, по своїй суті, намагання суспільства з'ясувати та запобігти. Але сучасний історіографічний дискурс історії війни, що бере свій початок від 1990-х рр. і зумовлений, не в останню чергу, розвалом СРСР, «збагачується» етноцентричними підходами та оцінками, базованими на державницьких засадах. Неприйняття визвольної боротьби, яку вела ОУН–УПА, замовчування фактів геноциду проти цивільного населення з боку військ Вермахту та солдатів інших національностей, що входили до окупаційних угруповань, відмова від досліджень колабораціоністських рухів на території СРСР (Росії, Північного Кавказу), замилювання чітких оцінок щодо територіальних чисток за національною ознакою, які проводили радянські війська, призводить до такого явища, як чорно-біла когнитивність. Примара партійності та класового підходу в модерній інтелектуальній історії трансформується в етнонаціональні парадигми, державницьку доцільність, геополітичну спрямованість. Принципи історизму, всебічності, об'єктивності тощо силоміць знімаються з п'єдесталу науковості заради національних ідеологій.

На протигагу виваженим науковим концептам знову приходять ідеологеми, які перетікають у міфологеми. Міф відтісняє логос. А міф не потрібно вивчати, його не треба доводити, він починає існувати як «річ у собі», адже «історична наука не має стійкого імунітету від ухилу до міфотворчості» (Л. Репіна).

На міжнародному конгресі історичних наук (МКІН) (Сідней, 2005 р.) розглядалося питання, типове щодо критики постмодернізму: чи можна сказати, що під час реконструкції історії вибудовуються нові міфи? Було зазначено актуальність проблеми міфологізації історії. І це пов'язувалося, в першу чергу, з бінарністю завдань «наукової історії», як-от наукове пізнання минулого та позиціонування суспільства в сучасному світі.

Варто зазначити, що через незрозумілі обставини проблематика Другої світової війни втрачає свою продуктивність та потенціал для світової історичної науки. На вже згаданому ХХ МКІН ці питання майже не обговорювалися, не були вони заявлені на засіданнях Генеральної асамблеї МКІН у Пекіні (2007 р.), не внесені до списку актуальних питань наступного ХХІ МКІН (2010 р.).

Фактори, що впливають на сучасний стан досліджень історії Другої світової війни: геометрична прогресія зменшення кількості учасників і свідків війни; ідеологічне напруження щодо окремих сторінок спільної історії; зменшення зацікавленості означеними проблемами з боку світового

науково-історичного загалу через актуалізацію таких питань, як глобалізм, постколоніалізм, націоналізм, тероризм.

Анатолий Подольский (Киев)

Украинское общество и память о Холокосте: попытки анализа некоторых аспектов

Заявленная тема является частью двух больших проблем сегодняшнего интеллектуального дискурса в Украине. Первая – это процесс конструирования исторической памяти в украинском обществе и место в этой памяти и в этой истории темы Холокоста. Вторая – это место еврейского наследия в современной концепции украинской истории. Я выделяю три аспекта проблемы: академический или научный; педагогический и просветительский; общественный и/или политический.

В исследовании истории Холокоста за более чем полтора десятилетия, с начала 1990-х гг. до сегодняшнего дня в Украине сделано довольно много. Коренное отличие от советской украинской историографии состояло в том, что эта тематика стала отдельным объектом изучения, за почти уже два десятилетия исторических исследований начался процесс формирования научной школы по истории Холокоста в Украине. Украинская историография Холокоста прошла путь от региональных исследований и публикации мемуаров до обобщающих проблемных работ по различным аспектам, публикации фундаментальных сборников документов и защиты диссертационных исследований.

Педагогический аспект анализируемой проблематики представляет большой интерес, так как именно посредством взвешенного и осмысленного преподавания этой темы мы имеем шанс передать и сохранить память о судьбе украинского еврейства для будущих поколений. Тут есть две возможности: формальное и неформальное образование. Начиная со второй половины 1990-х гг. тема Холокоста была включена в официальный школьный курс: в базовые исторические курсы по истории Украины и по Всемирной истории. Но при этом на тему Холокоста не было отведено в учебном времени даже одного полноценного урока, а она была включена в рамки темы «Нацистский оккупационный режим», на которую отводится один час в школьной программе.

Таким образом, хотя, с формальной точки зрения, преподавание темы